

Умумиллий Талабалар Сўрови – Таълим Сифатини Оширишнинг Муҳим Омили (Британия Тажрибаси Мисолида)

Маматкулов Санжар Тошпулатович¹

Аннотация: Мазкур мақолада олий таълим сифатини кафолатлашда мижозларнинг қониқиш даражасига асосланган Б.Британия тажрибаси таҳлил этилган бўлиб, унда олий таълимга бўлган бундай консьюмеристик ёндашувнинг ютуқ ва камчиликлари келтириб ўтилган. Шунингдек, Б.Британияда ҳар йили ўтказиладиган Умумиллий талабалар сўрови (National Student Survey – NSS) нинг методологияси, натижаларнинг лига жадваллари кўринишида эълон қилиниши ҳамда ушбу амалиётнинг олий таълим муассасалари тажрибасига таъсири каби масалалар атрофлича кўриб чиқилган. Мақоланинг концептуал жиҳати ушбу ноёб тажрибани миллий олий таълим амалиётига жорий қилиш ва бунда эҳтиёткорлик билан ёндашиш зарурлигини асослашдан иборат.

Калит сўзлар: консьюмеризм, умумиллий талабалар сўрови, талабаларнинг қониқиши, таълим сифати, лига жадвали, рейтинг.

Олий таълимда сифатни кафолатлаш таълим хизматларини узлуксиз такомиллаштириб боришни тақозо этади. Мазкур жараёнда таълим хизматлари сифатини баҳолаш ва унда эътибор бериш керак бўлган жиҳатларни аниқлаш муҳим саналиб, бунда таълим хизматларининг асосий фойдаланувчиси – талабанинг фикри, баҳоси ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Ҳар ҳолда таълим сифатини унинг истеъмолчиси нуқтаи назаридан баҳолаш ва сифат кафолатини мижозларнинг қониқиш даражасини ошириш орқали таъминлаш ҳозирги замоннинг энг муҳим тенденцияларидан бирига айланди. Албатта, таълим сифатини фақат истеъмолчи нуқтаи назаридан тушуниш масалага бир томонлама ёндашишдан бошқа нарса эмас. Чунки, истеъмолчининг баҳоси доим ҳам объектив асосга эга бўлмаслиги мумкин, айниқса гап нафақат шахсий ўсиш воситаси, балки ижтимоий аҳамиятга эга бўлган стратегик соҳа – олий таълим ҳақида кетаётган бўлса. Шундай бўлса-да, олий таълим сифатини унинг бевосита фойдаланувчиси нуқтаи назаридан баҳолаш ва таълим хизматларини унинг кутишларига мослаштириш таълим сифатини кафолатлашга қаратилган комплекс фаолиятнинг муҳим қисми сифатида зарур аҳамият касб этади. Чунки талаба олий таълимнинг тўғридан-тўғри иштирокчиси ва асосий манфаатдор томони ҳисобланади.

Ана шу мантиқий ёндашувдан келиб чиқиб дунёнинг ривожланган мамлакатларида талабалар фикри асосида олий таълимни модернизация қилиш муҳим тенденция сифатида намоён бўлмоқда. Бу борада Буюк Британияда йўлга қўйилган амалиёт – Умумиллий талабалар сўрови (NSS) ва мазкур тадқиқот натижаларининг йиллик ҳисоботи, маълумотларнинг лига жадвали кўринишида эълон қилиб борилиши мамлакатдаги олий таълим сифатини оширишда муҳим роль ўйнаб келмоқда. Худди шундай умумиллий талабалар сўровини жорий этиш мамлакатимиз олий таълим сектори учун ҳам ноёб тажриба бўлиши мумкин, чунки у тизимнинг кучли ва заиф томонлари ҳақида қимматли маълумотларни тақдим этади ҳамда олий таълим сифатини такомиллаштириш йўналишларини аниқлашга ёрдам беради. Мазкур мақолада талабалар овозининг олий таълим сифатини таъминлашдаги аҳамиятини Б.Британия тажрибаси мисолида тушунтиришга қаратилган. Қўлланмадан ўрин олган Умумиллий талабалар сўрови (NSS) нинг саволлар анкетаси олий таълим муассасаларида фаолият юритаётган таълим

¹ PhD, Alfraganus University Ижтимоий фанлар кафедраси катта ўқитувчиси



сифатини назорат қилиш бўлимлари учун таълим сифатини талабалар нуктаи назаридан ички баҳолаш амалиётида методик манба бўлиши мумкин.

Умуммиллий талабалар сўровномаси (National Student Survey – NSS) Буюк Британияда 2005 йилдан бери ҳар йили январь – апрель ойларида ўтказиб келинади. Сўровномада Англия, Уэльс, Шимолий Ирландия ва Шотландиядаги давлат бюджети томонидан молиялаштириладиган барча олий таълим муассасалари иштирок этади.

Умуммиллий талабалар сўровномасида ҳар йили қарийб ярим миллион талабалар катнашадилар. Сўровнома олийгоҳлар, коллежлар ва талабалар уюшмалари фаолиятининг ижобий ва салбий томонларини аниқлашга, сўровнома натижалари асосида таълим сифа

тини оширишга ёрдам берадиган тадқиқот ҳисобланади. Ушбу тадқиқот сўровнома шаклида бўлиб, кўпчилик талабаларнинг фикр-мулоҳазаларини акс эттиради.

Умуммиллий талабалар сўровномаси Талабалар офиси (Office for Students – OfS) нодавлат ташкилоти буюртмасига асосан халқаро тадқиқот компанияси Ипсос Мори (Ipsos MORI) томонидан ўтказилади. Сўровнома Буюк Британиянинг тартибга солувчи органлари – Англиядаги Олий таълимни молиялаштириш кенгаши (Higher Education Funding Council of England), Уэльсдаги Олий таълимни молиялаштириш кенгаши (Higher Education Funding Council for Wales), Шимолий Ирландиянинг Иқтисодиёт Департаменти (Department for Economy Northern Ireland) ҳамда Шотландия молиялаштириш кенгаши (Scottish Funding Council) томонидан молиялаштирилади.

NSS куйидаги тўртта асосий мақсадга кўра ўтказилади:



➤ Бўлажак талабаларга қанақа йўналишда ва қаерда ўқишни танлашда фойдали қарор қабул қилиш учун керакли маълумотлар тақдим этиш.



➤ Талабаларнинг олийгоҳлар ва коллежлардаги ўқиш шароитларини яхшилашга ёрдам бериш учун сўровнома натижаларидан фойдаланиш.



➤ Буюк Британия олий таълим тизимида сифат кафолатига кўмак бериш.



➤ Буюк Британия олий таълими хақида жамоатчиликнинг маълумот олиш механизмларини такомиллаштириш.



Сўровнома қуйидаги талабларни ўз ичига олади:



Ҳар бир талабага ўз фикрини эркин билдириши учун тенг имконият берилди.



Талабаларнинг жавобларига олийгоҳлар ёки коллежлар таъсир кўрсатмаслиги, улар ўз тажрибалари ҳақида ўзларининг самимий фикр-мулоҳазаларини бемалол айтишлари мумкин бўлади.



Талабалардан сўровномани тўлдириш сўралмаслиги ва бундан ташқари, талабалар уларининг жавоблари назорат қилинаётганини ҳис қилмаслиги лозим.



Талабалар сўровномани тўлдиришга мажбурланмасликлари керак.

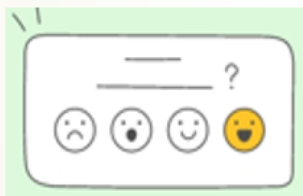
Сўровнома **иккита турдаги саволлардан иборат:**

Асосий саволлар

Талабаларга ўз олийгоҳлари ёки коллежлари фаолияти ҳақида ижобий ёки салбий баҳо бериш имконияти берилди. Саволлар ихтиёрий бўлиб, изоҳнинг максимал чегараси 4 000 белгидан иборат бўлиши лозим.

Ихтиёрий саволлар

Ушбу қўшимча саволлар фақат асосий анкета онлайн тарзда тўлдирилгандан сўнг берилди. Талаба ушбу саволларни тўлдиришга мажбур эмас. Ихтиёрий жавоблар фақат тегишли университет ёки коллежларга берилди ва оммага ошкор этилмайди.



Ipsos MORI сўровномани қуйидаги йўллар билан тарғиб қилади:



ижтимоий тармоқлар орқали

кампус атрофида плакатларни жойлаштириш орқали



сўровномада қатнашиш учун талабалар электрон почта манзилига хабар жўнатиш орқали

маърузалар орқали NSS ҳақида маълумот беришга ўқитувчиларни жалб қилиш



NSS ҳақида маълумот тарқатиш учун талабалар кенгаши, уюшмаси ва вакилларини жалб қилиш

NSSда талабалар иштирокини рағбатлантириш учун совринли ўйинлар ёки мусобақаларни ташкил этиш



Фан ҳамда курс доирасида NSSни тарғиб қилишнинг ҳам бир қанча усуллари мавжуд, жумладан:



Сўровноманинг якуний натижаларини текшириш жараёнида натижаларга таъсир қилиш ҳолати аниқланса, NSS маълумотларининг шаффофлиги шубҳа остида қолади. Бу ҳолатда Буюк



Британиянинг молиялаштириш ва тартибга солиш органлари билан ҳамкорликда Талабалар Офиси ўша йили тегишли олийгоҳ ёки коллеж учун NSS натижаларини эълон қилмайди.

Умуммиллий талабалар сўровномасида иштирок этиш ихтиёрийдир. Агар талаба иштирок этишни истамаса, Ипсос Морига мурожаат қилиб сўровномада иштирок этишдан воз кечиши мумкин.

Ипсос Мори талабаларни сўровномада иштирок этишга таклиф қилиш учун дастлаб электрон почта орқали боғланади (агар жавоб бўлмаса, телефон орқали боғланади). Ушбу электрон почта хабарида сўровноманинг электрон линки берилди. Сўровномада бевосита веб-сайт орқали ҳам иштирок этиш мумкин.

Талабалар сўровномада қатнашиш ҳуқуқига эга эканлигига ишонч ҳосил қилиш учун шахсий маълумотларини текшириши сўралади. NSS почта қутисига шахсий маълумотларни электрон почта орқали юбориш таъқиқланган бўлиб индивидуал маълумотлар фақат университет ёки коллеж NSS алоқа воситалари орқали пароль билан ҳимояланган NSS Extranet веб-сайти орқали узатилиши керак.

Талабалар ҳақидаги маълумотлар Талабалар Офиси ваколати остидаги олийгоҳ ёки коллеж томонидан ҳамда Буюк Британиянинг молиялаштириш ва тартибга солиш органлари номидан Ипсос Морига тақдим этилади. Ипсос Мори шахсий маълумотлардан фақат сўровнома ўтказиш учун фойдаланади. Сўровнома яқунлангач, талабаларнинг барча маълумотлари Ипсос Мори электрон тизимларидан ўчириб ташланади.

Ушбу сўровномада бир йилдан кам бўлмаган муддатда тахсил оладиган таълим дастурлари тингловчилари, кундузги ва сиртқи таълим шаклида таълим олаётган охириги босқич талабалари катнашади. Талабалар қуйидаги асосий мавзуларда ўз фикр-мулоҳазаларини билдиради:

| | | |
|---|--|--|
|  | дарс бериш сифати бўйича |  |
| талабаларга ўқиш учун яратилган шароитлар бўйича | | |
|  | талабалар билимини баҳолаш бўйича |  |
| профессор-ўқитувчилардан академик ёрдам олиш бўйича | | |
|  | таълим ташкилотининг бошқарув самарадорлиги бўйича |  |
| ўқув ресурсларидан унумли фойдаланиш бўйича | | |
|  | таълим даргоҳларида талабалар фикри инobatга оlinиши бўйича |  |
| сўз эркинлиги (фақат Англиядаги талабалари учун) бўйича | | |
|  | умумий қониқиш (фақат Шимолий Ирландия, Шотландия ва Уэльсдаги талабалардан сўралади) бўйича | |

Бундан ташқари, ҳамширалик иши ва акушерлик каби тиббиётга доир йўналишлар бўйича ўқиётган талабаларга қўшимча (амалиётга жойлашиши ҳақида) саволлар берилиши мумкин.



Фақат NSS белгилаган чегараларга мос келадиган маълумотлар (яъни камида 10 та талаба ёки умумий фикр билдирувчиларнинг 50 фоизи ўхшаш фикрга эга бўлса) Талабалар Офиси веб-сайтида эълон қилинади. Талабалар орасида маълум бир коллеж ёки олийгоҳ учун сўровнома ўтказиш пайтида сўровнома натижалари NSS белгилаган чегараларга мос келмаса ўша изоҳлар коллеж ёки олийгоҳнинг сифат кўрсаткичига таъсир кўрсатмайди. Барча натижалар Techna Technologies компанияси томонидан, тақдим этилган тарқатиш портали орқали ҳар бир олийгоҳ ва коллежларга етказилади.

Натижаларни нашр қилиш қоидаларига (камида 10 та талаба ёки умумий фикр билдирувчиларнинг 50 фоизи ўхшаш фикрга эга бўлса) барча олийгоҳлар ва коллежлар риоя қилиш керак. Ушбу қоидаларга амал қилмаган ҳамда сўровномада паст кўрсаткичга эга натижалар оммага эълон қилинмайди.

Натижаларнинг жавоб даражаси ва талабалар сони қанчалик юқори бўлса, олийгоҳ ва коллеж ҳақидаги маълумотлар ишончилиги шунчалик юқори бўлади.

NSS натижалари Талабалар Офиси томонидан бошқариладиган Буюк Британиядаги Ўқитиш сифатини баҳолаш дастурида (TEF – Teaching Excellence Framework) фойдаланилади. Teaching Excellence Framework (TEF) Буюк Британия университетларида таълим сифатини баҳолаш учун бир қатор кўрсаткичлардан фойдаланади. Битирувчи курс талабаларининг университетдаги тажрибаси ҳақида фикр-мулоҳазаларини тўплайдиган Умумий талабалар сўрови (NSS) дан ташқари, TEF бошқа омилларни ҳам ҳисобга олади, масалан:

1. Талабаларни сақлаб қолиш даражаси;
2. Битирувчининг ишга жойлашиш натижалари;
3. Ўқишни тугатгандан сўнг кейинги ўқиш ёки ишга жойлашадиган талабалар улуши;
4. Таълим ресурслари ва таълим муҳити сифати;
5. Ўқитиш ва баҳолаш усуллариининг самарадорлиги;
6. Талабаларга бериладиган ёрдам даражаси, жумладан, академик ва пасторал ёрдам.

TEFда учта рейтинг тоифаси мавжуд – Бронза, Кумуш ва Олтин. Улар юқори даражадаги сифат даражасини ифодалайди. Етарли даражада сифат талабларига жавоб бермаган олийгоҳ ва коллежлар “яхшиланишни талаб қилади” тоифасини олишлари мумкин.

TEF рейтинглари:

- Олтин: Олийгоҳ ажойиб таълим беради ва энг юқори сифатга эга.
- Кумуш: Олийгоҳ юқори сифатли ўқитишни таъминлайди ва таълим сифатини миллий назоратдан ошиб кетади.
- Бронза: Олийгоҳ миллий сифат назорати талабларига жавоб берадиган таълим беради.
- Вақтинчалик: Олийгоҳ TEFда иштирок этмоқда, аммо натижалар хали баҳоланмаган.

TEF рейтингда бронза, кумуш, олтин даражасига сазовор бўлган олий таълим муассасалари кейинги 3 йил давомида талабалар учун тўловларни ҳукумат белгилаган тартибда ошириш имконига эга бўлади. Уч йилдан сўнг TEF навбатдаги рейтингини эълон қилади. TEF тўлови чегаралари фақат давлатга тегишли олий таълим муассасаларига нисбатан қўлланилади, хусусий олийгоҳлар бундай чекловлардан мустасно. Масалан, 2023 йилда Англиядаги давлат олий таълим муассасалари учун белгиланган шартнома тўловлари қуйидагича бўлди:



| | Асосий тўлов миқдори (£) 2023-24 ўқув йили учун | | Юқори тўлов миқдори (£) 2023-24 ўқув йили учун | |
|----------------------------------|--|------------------------------------|---|------------------------------------|
| | ТЕФ мукофотиға эга бўлмаган провайдерлар | ТЕФ мукофотиға эга провайдерлар | ТЕФ мукофотиға эга бўлмаган провайдерлар | ТЕФ мукофотиға эга провайдерлар |
| Кундузги таълим талабалари | 6000 | 6,165 | 9000 | 9250 |
| Сиртқи таълим талабалари | 4500 | 4,625 | 6 750 | 6935 |

(Чекловлар фақат Англиядаги олий таълим муассасаларига тааллуқли бўлиб, ушбу маълумотлар Талабалар офисининг куйидаги расмий сайтидан олинган:
<https://www.officeforstudents.org.uk/advice-and-guidance/promoting-equal-opportunities/access-and-participation-plans/fee-limits/>).

Барча ТЕФ рейтинглари оммавий ахборот воситалари орқали эълон қилинади. Рейтинг натижалари куйидаги кўрсаткичларга ёрдам беради:

- талабаларни ўқитиш сифатиға эътибор қаратиш;
- бўлажак талабаларға танлов қилишлари учун маълумот бериш;
- олийгоҳлар ва коллежларни келажакда ўз рейтингини сақлаб қолиш ёки яхшилаш учун рағбатлантириш.

Камида 500 нафар ёки ундан ортиқ бакалаврият босқичида тахсил олаётган талабалар ва мувофиқлик мезонларига жавоб берадиган барча университет ҳамда коллежлар ТЕФда иштирок этишлари керак. ТЕФда иштирок этиш Англиядаги барча давлат ва нодавлат олий таълим муассасалари учун мажбурий бўлиб, унинг натижалари давлатға қарашли олий таълим муассасаларини молиялаштиришға таъсир қилади. Шунингдек, Шотландия, Уэльс ва Шимолий Ирландиядаги олий таълим муассасалари ва коллежлари ТЕФда қатнашиш ёки қатнашмасликларини танлашлари мумкин.

Талабалар миллий сўровномаси университетлар ва коллежлар ўртасида таққосланишни таъминлаш учун стандартлаштирилган методологиядан фойдаланади. Сўров онлайн тарзда ўтказилади ва Буюк Британиядаги барча бакалавриятнинг охириги курс талабалари учун очиқ. Сўровнома 27 та саволдан иборат бўлиб, улар “Мутлақо розиман”дан тортиб “Мутлақо рози эмасман”гача бўлган беш балли Ликерт шкаласига кўра баҳоланади. Сўровда ўқувчиларға батафсилроқ фикр билдириш имконини берувчи очиқ саволлар ҳам мавжуд. Сўров натижалари ҳар йили чоп этилади ва университетлар ва коллежлар томонидан такомиллаштирилиши лозим бўлган йўналишларни аниқлаш ва талабалар тажрибасини ошириш учун фойдаланилади.

Сўнгги 3 йил давомида NSS сўровномасида фаол иштирок этган талабалар сони куйидагича:

| Йиллар | 2020 | 2021 | 2022 |
|-------------------------------|--------|--------|--------|
| Рўйхатдаги талабалар сони | 454565 | 482043 | 472895 |
| Сўровномада қатнашганлар сони | 310014 | 330200 | 324329 |
| Қатнашиш фоизи | 68.2 % | 68.5 % | 68.6 % |

Сўнгги бир неча ўн йилликлардаги бир қатор тенденциялар олий таълим талабасини истеъмолчи ёки мижоз сифатида тавсифлаш одатий ҳолға айланишиға олиб келди. Ушбу тенденциялар, хусусан, куйидагиларни ўз ичига олади:

- аҳолининг кўпчилиги ҳаёти давомида ҳеч бўлмаганда бир марта олий таълим тажрибасиға эга бўлишға интилиши натижасида олий таълимнинг оммавийлашуви;



- олий таълим бериш харажатларининг тобора кўпроқ тўғридан-тўғри талабанинг зиммасига ўтказилиши;
- олий таълим сифатини кафолатлашда кўпроқ талаба тажрибасига эътиборни кучайтириш;
- олий таълим берувчилар, хусусан университетлар ва коллежлар ўртасидаги рақобатнинг кучайиши.

Ушбу тенденциялар турли мамлакатларда турли вақтларда юзага келиб, аввалроқ Қўшма Штатлар ва Канадага, кейинроқ эса Буюк Британия ва Австралия каби мамлакатларга таъсир кўрсатди. Олий таълим харажатларининг катта қисмини қоплаш масъулиятини талаба зиммасига ўтказиш кўпгина Европа тизимларида ҳали амалга оширилмаган.

Талабаларнинг фикр-мулоҳазаларини тўплаш ва нашр этиш ҳозирги вақтда сифатни таъминлаш ва яхшилашнинг кўплаб жараёнларида асосий элемент бўлиб хизмат қилади. Шу боисдан ҳам, Буюк Британия тизими ушбу намунага мос келиши ажабланарли эмас. Талабалар узок вақтдан бери олий таълимнинг асосий манфаатдор томонлари сифатида эътироф этилган бўлса-да, уларнинг тажрибалари бўйича ўз овозлари энди университетлар ва ҳукуматлар томонидан янада аниқроқ эшитилмоқда.

Кўплаб тадқиқотчиларнинг фикрича, Умуммиллий талабалар сўрови Британия олий таълим муассасаларидаги таълим сифатини ўлчайдиган асосий восита бўлиб, университетларнинг ўқитиш сифатини бозорга тақдим этуви муҳим механизмдир. Ушбу механизм бозор талабларига мувофиқ малакага эга кадрлар тайёрлашда муҳим аҳамият касб этиб келмоқда. Бу Британия олий таълимнинг жаҳон миқёсида рақобатбардош бўлиши ҳамда юқори даражали имиджини сақлаб келишида муҳим омил бўлганини инкор этиб бўлмайди.

Таълим сифатини кафолатлашда мижознинг қониқишини асосий мезон қилиб олиш қатор ижобий натижаларга олиб келган бўлса ҳам, ушбу ёндашув ҳамда ундан келиб чиқувчи амалиётга эҳтиёткорона ёндашмоқ керак. Айниқса гап бу борадаги Буюк Британиянинг ўзига хос шарт-шароитларидан келиб чиққан тажрибасини ўзлаштириш ҳақида кетаётган бўлса.

Қолаверса Б.Британиянинг ўзида ҳам ушбу амалиётга нисбатан танқидий қарашлар узок вақтдан бери турли оммавий ахборот воситаларида янграб келмоқда. Масалан, илк бор сўровнома жорий этилган вақтда Sheffield Hallam университети Тадқиқот ва баҳолаш маркази директори, профессор Ли Харви Буюк Британиянинг “Times Higher Educational Supplement” журналида синовдан ўтказилаётган янги Умуммиллий талабалар сўровини “қиммат ва маъносиз машқ” сифатида қоралаган мактубини нашр этган эди. Мактубда талабаларнинг фикр-мулоҳазаларини тўплашнинг аниқ мақсади зарурлигига ва ушбу миллий сўров маҳаллий, институционал сифатни яхшилаш жараёни учун олиб келадиган хавф-хатарларга эътибор қаратди. Унинг асосий эътирози ушбу сўровноманинг ўнлаб миллион фунт стерлинг миқдордаги харажатларни талаб этиши, олий таълим муассасаларининг ўз-ўзини мустақил ички баҳолаш механизмини издан чиқариши, саволларнинг таълим сифатига ҳам, бўлажак талабалар танловига ҳам ҳеч қандай ижобий таъсир кўрсата олмаслиги, беш балли Ликерт жавоблар шкаласининг (*Тўлиқ қўшилама* | *Қўшилама* | *Бир нарса деёлмайман* | *Унча қўшилмайман* | *Умуман қўшилмайман*) мужмаллиги ҳақида эди. Ли Харви бутун мамлакат миқёсида ўтказиладиган бундай умуммиллий сўров ўрнига олий таълим муассасаларининг ички сўровлари таълим сифатини оширишда кўпроқ фойдали бўлишини таъкидлади.

Умуммиллий талабалар сўрови жорий этилгандан ҳозирги вақтга қадар нафақат олимлар, балки баъзи университетларнинг талабалар уюшмалари томонидан ҳам кескин танқид остига олиниб келинмоқда. Жумладан, Оксфорд университети Талабалар иттифоқи 2022 йилда NSS га қарши уч йиллик бойкотни давом эттиришларини эълон қилди. Талабалар иттифоқи шундай баёнот билан чиқди: “NSS университетларни бир-бирига қарама-қарши қўяди ва талабаларни пассив истеъмолчиларга айлантиради. Бу таълим сифатига путур етказди, чунки у университетларни маркетингга пул сарфлашга ёки талабаларнинг қониқишини қоғозда ошириш учун бошқа тезкор тузатишларга ундайди холос”. Сўровнинг дастлабки йилларида ҳам



Оксфорд, Кембриж ва Уорвикдаги талабалар касаба уюшмалари бу лойихага қарши чиққан эди. Бунга юқорида номи тилга олинган университетлар керакли 50% жавоб даражаси чегарасига эриша олмагани учун дастлабки сўров натижаларидан четлаштирилгани сабаб бўлди.

Энг кўп эълон қилинган бойкот Кембриж университети Талабалар иттифоқи томонидан амалга оширилган бўлиб, у томонидан NSS “ҳукумат пулларини беҳуда сарфлаш” ва “Кембриж тажрибасига алоқаси йўқ лойиха” сифатида танқид қилинди. Шунингдек, Талабалар иттифоқи Ipsos MORI томонидан талабалар билан боғланиш учун қилинган такрорий уринишларга қарши чиқди. Буни талабаларнинг ҳақ ҳуқуқларини бузиш ва уларнинг асабига тегиш деб баҳолади.

Баъзи университетлар (масалан, Кингстон университети) сўровда ижобий жавоблар бериш орқали рейтингларда ўз мавқеини сунъий яхшилаш учун талабаларга таъсир ўтказгани ҳақида маълумотлар ҳам мавжуд бўлиб, унга кўра ўқитувчилар ўз талабаларига Кингстон университетига яхши балл қўйиши кераклигини айтган, чунки “агар Кингстон пастрок рейтингга эга бўлса ҳеч ким сизни ишга олишни хоҳламайди, чунки улар сизнинг даражангизни мақсадга номувофиқ эмас деб ўйлашади”. Айбловларни текширгандан сўнг, Англиядаги Олий Таълимни молиялаштириш кенгаши (HEFCE) Кингстон университетининг Психология бўлимини 2008-2009 ўқув йилидаги Лига жадвалларидан олиб ташлашни буюрди.

Охирги тадқиқотлар шуни кўрсатдики, талабаларнинг этник келиб чиқиши ҳам натижаларга таъсир қилиши мумкин. Таҳлилларга кўра, сўровда иштирок этган бошқа этник гуруҳга мансуб талабалар таълим сифатидан камроқ қониқиш ҳис этишади. Бу сўров натижаларининг холис эканлигини шубҳа остига қўйиши мумкин.

2017 йилда Teaching Excellence Framework (TEF) дастури ишга тушиб, унда NSS балларини асосий кўрсаткич сифатида ишлатиш таклифлари эълон қилингандан сўнг кўплаб талабалар касаба уюшмалари, шу жумладан Миллий талабалар иттифоқи TEF га қаршилигини кўрсатиш учун NSSни бойкот қилиш учун овоз беришди. Бунга сабаб TEF рейтингдаги олтин, кумуш ва бронза даражалари уни қўлга киритган олий таълим муассасаларига таълим тўловларини ошириш учун яхшигина дастак бўлиши эди.

Умуман олганда, NSS га нисбатан танқидий қарашларни умумлаштирганда қуйидаги омиллар тилга олинади:

1. Умуммиллий талабалар сўрови таълим сифатини фақат миждоз ёки истеъмомчанинг қониқиш даражасига боғлаб қўяди. Унинг саволлар тўпламида ўта истеъмомчилиқ ёндашуви яққол бўртиб туради ва бундай ёндашув аксарият ҳолларда педагогикани четлаб ўтади. Бу талабанинг қониқиши ҳисобига унинг масъулият ва мажбуриятлари қурбон этилишига олиб келиши мумкин;
2. Бутун мамлакат миқёсида стандартлаштирилган мезонларга таянган ҳамда иштирок этиш мажбурий қилиб белгиланган (давлат олий таълим муассасалари учун) умуммиллий миқёсдаги бундай сўров олийгоҳларнинг таълим сифатини оширишга қаратилган ўзига хос сиёсати ҳамда академик эркинлигига зарар етказиши мумкин. Ўз навбатида бу ҳар бир олийгоҳнинг ўзига хос ички шароитлари ҳамда имкониятларидан келиб чиқиб ишлаб чиқилган таълим сифатини ошириш концепциясидан четлаштириб, фақат миждозларнинг талабларига мослашиш учун кўп маблағ сарфлашга ундайди;
3. Умуммиллий талабалар сўрови асосий мақсад – таълим сифатини ошириш йўлидаги муаммоларни аниқлашдан четлашиб, кўпроқ маркетинг воситасига айланиб қолган. Бу олий таълим муассасалари ўртасидаги кескин табақаланишни кучайтириб юбориши мумкин;
4. Асосий муаммо шундаки, кўпчилиқ таъкидлаганидек, NSS маълумотларини таълим сифатининг муҳим кўрсаткичи сифатида кўриб бўлмайди.

Дарҳақиқат, талабаларга осонроқ топшириқлар ва юқори баҳолар берилса талабаларнинг қониқиш даражаси юқори бўлиши ҳақида эмпирик далиллар мавжуд. Ўқитиш сифатини ўлчаш



учун NSSга таяниш, озуқа таркибини баҳолаш учун истеъмолчиларнинг танловидан фойдаланишга ўхшайди.

Юқорида келтирилган танқидий фикрлар ва қаршиликларга қарамасдан, Б.Британиядаги Умуммиллий талабалар сўрови олий таълим сифатини кафолатлашнинг ўзига хос механизми сифатида кўпроқ шухрат қозонди. Талабанинг манфаатдор томонлар орасида марказий ўринга қўйиш олий таълим муассасаларини талабалар билан ҳисоблашишга мажбур қилди. Агар Британия тажрибасига хос ушбу амалиёт олий таълимнинг барча манфаатдор томонлари эҳтиёж ва талабаларини ҳисобга олган ҳолда, турли методологиялар билан биргаликда қўлланилса ҳар қандай мамлакат олий таълим тизими учун таълим сифатини кафолатлашнинг намунали модели бўлиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Benton D. Five myths about the NSS. <https://www.officeforstudents.org.uk/news-blog-and-events/blog/five-myths-about-the-nss/>.
2. Bishop D. NSS and teaching excellence: the wrong measure, wrongly analysed. <https://www.timeshighereducation.com/blog/nss-and-teaching-excellence-wrong-measure-wrongly-analysed>.
3. Bols A. The National Student Survey – a tool for enhancing provision or driving down standards? <https://guildhe.ac.uk/the-national-student-survey-a-tool-for-enhancing-provision-or-driving-down-standards/>.
4. Douglas J.A., Douglas A., McClelland R.J., Davies J. Understanding student satisfaction and dissatisfaction: An interpretive study in the UK higher education context // *Studies in Higher Education*, 40, 2015. -P.329–349.
5. Gibbons S., Neumayer E., Perkins R. Student satisfaction, league tables, and university applications: Evidence from Britain // *Economics of Education Review*, 48, 2015. –P.148–164.
6. Gibbons S. The effect of NSS scores and league tables on student demand and university application rates is relatively small. <https://blogs.lse.ac.uk/-impactofsocialsciences/2015/11/10/student-satisfaction-league-tables-and-university-applications/>.
7. Harvey L. Scrap that student survey now // *Times Higher Educational Supplement (THES)*. <https://www.timeshighereducation.com/news/scrap-that-student-survey-now/185492.article>.
8. Harvey L. Getting student satisfaction. <https://www.theguardian.com/-education/2001/nov/27/students>.
9. Hazelkorn E., Coates H., McCormick A.C. (Eds.) *Research Handbook on Quality, Performance and Accountability in Higher Education*. –Cheltenham: Edward Elgar Publishing, UK, 2018.
10. Hubble S. The Teaching Excellence Framework for higher education (TEF). <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7848/>.
11. Kandiko Howson C, Matos F. Student Surveys: Measuring the Relationship between Satisfaction and Engagement // *Education Sciences*, 11(6), 2021. <https://www.mdpi.com/2227-7102/11/6/297/htm>.

